

TÜRKİYE KALKINMA VAKFI'NIN KIRSAL KALKINMA PRATİKLERİNDE “KARACADAĞ” ÖRNEĞİ*

Songül AKIN¹, Mahmut ATAY², Ersin UYSAL³

Özet

Kırsal kalkınma sadece ekonomik bir temel üzerinde inşa edilemeyecek kadar çok boyutlu değişkenleri kapsayan, toplumsal değişmeyi büyük oranda öngören bir bütünlük olması nedeniyle, çözümü de çok kapsamlı, farklı meslek disiplinleriyle ilişkili ve çok aktörlüdür. Kırsal kalkınma kırsal alanda yaşayanların tarımsal etkinliklerine devam etmeleri için, nelerin yapılması gerektiğini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Kırsal kalkınma çalışmalarının nasıl yapıldığı kadar, nasıl organize edildiği de son derece önemlidir. Genellikle kırsal alanda istihdam yaratma yönünde özel sektörün kâr beklentisi düşük olduğundan bu yörelere yatırım yapma ihtimali çok düşük görünmektedir. Bu nedenle kalkınma çalışmalarının sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte yapılabileceği düşünülmektedir. Bu konuda ülkenin birçok kırsal bölgesinde çalışmış olan Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV), Diyarbakır'da olumsuz gelişme potansiyelini görerek, tarımsal üretim olanaklarının çok kısıtlı olduğu Karacadağ köylerinde, ciddi anlamda ilk sivil sayılabilecek kırsal kalkınma çalışmalarına öncülük yapmıştır. Bu çalışma, 1989-1998 yılları arasında Diyarbakır Karacadağ yöresinde Türkiye Kalkınma Vakfı'nın 13 ayrı köy ve bu köylerde uyguladığı 21 değişik projenin, yaratmış olduğu etkinin değerlendirmesi amacıyla yapılmıştır. Türkiye Kalkınma Vakfı'nın başarısının değerlendirilebilmesi için aynı yörede Türkiye Kalkınma Vakfı'nın kırsal kalkınma çalışması yapmadığı 13 adet köy kontrol grubu olarak seçilmiş ve iki grubun karşılaştırılması yapılmıştır. Proje uygulanan ve uygulanmayan köyler arasında özellikle “üretim alanlarında uzmanların görüşlerine verilen önem” ve “köy kalkınmasına yönelik bakış açıları” konularında farklılıklar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal değişim, Kırsal Kalkınma, Türkiye Kalkınma Vakfı

Development Foundation of Turkey of Rural Development Practices "Karacadağ" Example

Abstract

Rural development is not only building on economic principal and also comprises multidimensional variables. Besides having integrity, it projects social change on a large scale so its solution is multidimensional, very comprehensive, and multidisciplinary and contains all kinds of data. Rural development has aimed to reveal the requirements of continuation to agricultural activity for inhabits of rural region. Furthermore, how rural development studies are organized is extremely important as how it is carried out. In general, the probability of investment by private sector in rural region is low due to the benefit expectation of employing on these regions. For this reason, it is considered that development studies could be done with civil society organizations. In this topic, Development Foundation of Turkey (TKV) that has many works in a lot of rural regions of Turkey has got rural development studies started in villages of Karacadağ. This is the first civil studies in real manner. These studies have been done by seeing negative development potential in Diyarbakır and paying attention to insufficient agricultural production opportunity. In this study the impressions of distinctive 21 projects those have been applied between 1989 and 1998 in different 13 villages of Karacadağ region by Development Foundation of Turkey TKV is evaluated. In the same region, 13 villages those rural development studies haven't been applied by TKV have been selected as control group and comparisons have been done for the evaluation of success of Development Foundation of Turkey (TKV). In this study it is found that the project implemented and enforced, especially in villages, "the importance given to the views of experts in the fields of production" and "viewing angles for the development of the village," the differences have been identified

Keywords: Social Change, Rural Development, Development Foundation of Turkey

1.GİRİŞ

Değişim toplumsal hayatta aile düzeninde, devlet sistemlerinde, ekonomik hayatta, iletişim hususunda, dinde, dilde, sanatta kısaca her alanda ve her an için yaşanmaktadır. Geleneksel ve çevre ile iletişimi olmayan toplumlarda bu değişim oldukça yavaş gerçekleşmektedir; modern sanayi toplumlarında ise değişime ayak uydurmak, bireysel

olarak kişileri ve toplumun bazı kesimlerini zorlamaktadır, değişimin yayılma hızı, zamandan zamana ülkeden ülkeye ve hatta aynı toplumun farklı kesimlerinde değişik tarzda meydana gelebilmektedir.

Kalkınma kavramı felsefi temelini değişim felsefesinden almaktadır. Kalkınma kavramı, toplumların gelişim sürecine uygun olarak, farklı dönemlerde değişik içerikler kazanmıştır (Yavilioğlu, 2002). Kalkınma genelde ve sığ bir yaklaşım ile gelir

*Bu Çalışma Fırat Üniversitesi Bilimsel Araştırmaları Destekleme Fonu tarafından desteklenen doktora tezinden çıkarılmıştır

¹Dicle Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, DİYARBAKIR

²Fırat Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ELAZIĞ

³Dicle Üniversitesi, Diyarbakır MYO, Bilgisayar Programcılığı Bölümü, DİYARBAKIR

artışı gibi algılsa da kalkınma kavramı, sadece nakdi yönde zenginleşmeyi ifade etmemektedir. Zira zenginleşmek sosyal, kültürel ve ekonomik konularda gelişmeyi içermemektedir. Kalkınma toplumsal değişim ve gelişim sağlanamadığı takdirde sürdürülebilirliği söz konusu olmayan geçici olarak üstlenilmiş bir rolün oynanmasının ötesine geçememektedir. Kalkınma kavramı ekonomik olan ve olmayan faktörlerin, karşılıklı etkileşimleriyle bir neden sonuç ilişkisi içinde mevcut olabilmektedir, tıpkı değişimin maddi ve manevi kültürde göstermiş olduğu etkinin eş zamanlı olması durumunda gerçek anlamda değişimin gerçekleşmiş kabul edilmesinde olduğu gibi. Kalkınma için yatırım artışı, teknolojik gelişme, verim artışı, reel gelir artışı, eğitim düzeyinin yükselmesi yanında, düşüncenin, zihniyetin, sosyo-ekonomik yapıların da değişmesi gerekmektedir (Özguven, 1988).Yeni tekniklerin, makine teçhizatının ve yeni üretim metodlarının taklit yolu ile kullanılmaya başlanması “kalkınma” anlamını taşımadığı gibi, maddi kültürde meydana gelen bu değişimin manevi kültürde oluşturacağı problemler bakımından da son derece tehlikeli sonuçları olduğu bilinmektedir (Kaya, 2003). Uzun yıllar boyunca kalkınma toplumsal gelişme, insan faktörü, toplumsal ilişkiler ve toplumsal değişmeden bağımsız teknik bir gerçekmiş gibi ele alınmıştır.

Ülkeler arasındaki gelişmişlik farkları bugün dünya üzerindeki birçok sorunun temelini oluşturmaktadır. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ile ülkenin bölgelerindeki gelişmişlik düzeyi bile genellikle birbirine paralellik göstermeyebilmektedir (Akın, 1999). Özellikle son yıllarda yoksulluk başlı başına bir problem iken, sorun artık yoksulluğun sayısal olarak artmasından ziyade nitelik değiştirmesi nedeniyle kuralsızlaşması ve devredilebilme olasılığının azalması sonucunu doğurmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). Yoksulluğun temelde en önemli nedenlerinden biri, üretim kaynaklarına sahip olmamak ya da üretim kaynaklarından faydalanma kabiliyetine sahip olmamaktan kaynaklanmaktadır. Günümüzde dünya nüfusunun yarısından fazlasının kırsal alanlarda yaşıyor olması ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımlarına ilişkin endişelerden dolayı kırsal kalkınma kavramı gündemde daha çok yer almaktadır.

Çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlarda yaşayan nüfusun fazla olması, burada yaşayan insanların milli gelirden ve kamusal hizmetlerden aldıkları payın düşük olması nedeniyle insani gelişim endekslerinin alt sıralarında yer aldıkları görülmektedir (Akder, 1999). Kırsal kalkınmanın amacı; kırsal alanların varlığının devam ettirilmesi, kır ile kent arasındaki farklılıkların azaltılarak kentlere göçün hızının düşürülmesi, doğal kaynak potansiyellerinden çevreye duyarlı bir biçimde yararlanmasının geliştirilmesi, kentli kesime göre ekonomik ve sosyal olanakları kısıtlı olan ve esas olarak gelirinin büyük kısmını tarımdan ve tarıma

dayalı faaliyetlerden sağlayan kırsal toplumun yaşam standardının iyileştirilmesi için entegre, sürdürülebilir bir kırsal yaşamın sağlanması şeklinde tanımlanmaktadır. Hükümetler söz konusu amaçları gerçekleştirebilmek adına politikalar oluşturmaktadırlar. Bu politikaları; kırsal alandaki toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklarını geliştirmek, bu toplumları ulusal yaşam düzeyine kavuşturmak, onların ulusal gelişmeye bütünüyle katılımlarını sağlamak üzere, toplum ve devletin birleşik çabaları sonucu ortaya çıkan ilerlemeyi kapsayan tüm çalışmalar olarak tanımlamak mümkündür (Gülçubuk, 2006). Başka bir tanımlamayla kırsal kalkınma; kırsal toplumun ve özellikle yoksulların yaşam kalitesinde sürdürülebilir bir gelişmeye yol açan bir süreç olarak da tanımlanabilir (Singh, 2003). Genel anlamda kalkınma ve özde kırsal kalkınma faaliyetleri yürütülmeye 1930'lu yıllardan itibaren başlamasına rağmen, kırsal alanlar ile kent farklılaşmasının azaltılması konusunda Güneydoğu Anadolu Bölgesi gibi bazı bölgelerde başarı sağlanmadığı gibi kırsal alanlarda kalkınmanın gerçekleştirilememesi nedeniyle kentlerin köyleşmesi, beraberinde bir dizi toplumsal, bölgesel ve ülkesel problemlerin yaşanmasına neden olmuştur. Kırsal alanlarda temel ekonomik faaliyetin tarım olması nedeniyle kırsal kalkınmanın hareket noktası tarımın geliştirilmesi olmuştur. Tarımın geliştirilmesi için insan dâhil potansiyelin iyi kullanılması gerekmektedir. Verimliliği artırıcı tarımsal gelişmeyi ve sosyo- ekonomik gelişmeyi hızlandırıcı etkisi olan tarımsal yayım son derece önemli bir rol üstlenmektedir (Yurttaş, 1979; Boyacı, 1998; Olgun 1994; Bernet ve diğ., 2001). Tarımsal yayımda sistem ve yaklaşımlar çoğu zaman yayımın üzerinde doğrudan etkili olabilmektedir. Organize olma şekline göre yayım sistemlerine baktığımızda temelde kamuya bağlı ve kamuya bağlı olmayan sistemler şeklinde ayrıldıkları görülmektedir (Özçatalbaş ve Gürgen, 1998). Tarım sektöründeki yapısal özellikler gereği tarımsal yayımda kamunun rolü neredeyse bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun küçük aile işletmeleri olması bu işletmelerin gelişiminin önündeki en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Semeye birikimi sağlayamayan, dolayısıyla teknolojik gelişmeye ayak uyduramayan üreticilerin gelişmesi için çaba harcayacak ağırlıklı tarafın kamu olmasını zorunlu kılmaktadır (Farrington, 2000). Tarımsal verimliliği yükseltmede önemli bir fonksiyon icra eden tarımsal yayım faaliyetlerinde etkinliği düşük ve uygulanabilirliği iyi olmayan yöntemlerin kullanılması yayım faaliyetlerinin başarısını olumsuz yönde etkilemektedir (Sezgin, 2008) Tarım sektörü her ülke açısından stratejik önemini korurken Ülkemiz tarım sektörünün sahip olduğu ekonomik kaynakların zenginliği ve diğer sektörler üzerindeki olumlu etkisi

bakımından son derece önemli olduğu tartışmasız kabul edilmektedir. Kamu yayımının yanında lokal alanlarda sivil toplum kuruluşlarının çabaları ile konuyla ilgili başarılar elde edildiği görülmüştür.

Ülkemizde kırsal kalkınma ve tarımsal yayım çalışmaları için sürekli politikalar üretildiği ve yeterince kaynak ayrılmaya bile bir miktar kaynak aktarılmasına ve birçok kurumun kırsal kalkınma da görevlendirilmesine rağmen genel bir başarının sağlanamadığı söylenebilir. Fakat bu söylemden yörede kırsal kalkınma konusunda hiçbir başarının sağlanamadığı anlaşılmalıdır. Ülkemizin kırsal kalkınma konusunda faaliyet gösteren ilk sivil toplum kuruluşu olan Türkiye Kalkınma Vakfının Diyarbakır Karacadağ yöresinde 1989 yılından itibaren yürüttüğü kırsal kalkınma çalışmalarının, bölgede çalışan diğer yetkili kuruluşların ve onların uyguladıkları yaklaşımlardan farklı olması nedeniyle kırsal kalkınma konusunda “etkisinin” farklı olabileceğinin düşünülmesine neden olmuştur. Türkiye Kalkınma Vakfının bölgede yürüttüğü çalışmalar içerisinde entegre ve katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımını en fazla uyguladığı yer Karacadağ bölgesi olduğu için hem Türkiye Kalkınma Vakfının hem de uyguladığı yaklaşımın başarısının ölçülmesi bakımından söz konusu yörenin önemli olduğu düşünülmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, Türkiye Kalkınma Vakfının 13 köyde uygulamış olduğu su kaynaklarının korunması, hane düzeyinde ağaçlandırma, toplu ağaçlandırma, aile planlaması, konserve yapımı, kış sebze yetiştiriciliği, üretime yönelik eğitim çalışmaları, suni tohumlama, hayvan hastalıkları ile mücadele, hayvan barınaklarının iyileştirilmesi, yem bitkileri üretimi, gebe melez inek beslenmesi, süt değerlendirme, arıcılık, bağcılık, dut fidanı yetiştiriciliği gibi projelerin yöre halkının kalkınmışlığı üzerine sosyal etkilerinin belirlenebilmesi amaçlanmıştır. 2008 yılında yapılan bu çalışma ile Türkiye Kalkınma Vakfının yörede proje uygulamadığı köylerle, karşılaştırmalar yapılarak, proje köylerinde yaratmış olması muhtemel etkinin düzeyinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi ve Tekniği

Bu araştırmada toplumsal değişim, kalkınma, kırsal kalkınma çalışmaları ve etkileri temelde kuramsal ve ampirik olarak, sosyolojik boyutlarda incelenmiştir. Yapılandırılmış anket formu yardımıyla yüz yüze anket uygulaması yanında yarı yapılandırılmış anket formu yardımıyla görüşme ve gözlem tekniği de kullanılmıştır. Niteliksel araştırma teknikleri anket tekniğinin sakıncalarının giderilmesine yönelik olarak sosyal bilimler çalışmalarında sıkça başvurulan bir yöntemdir (Özdamar, 1999).

2.3. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmada örnek büyüklüğü aşağıdaki formül yardımı ile hesaplanmıştır (Montgomery, 1991). Örnek büyüklüğü proje uygulanan birinci grup köylerde 200 kişi ve kontrol grubu köylerde de 200 kişi olmak üzere toplamda 400 kişi olarak hesaplanmıştır. Denekler tarımsal faaliyetle geçimini sağlayan 25 yaş ve üzeri hane halklarına mensup kişilerdir.

$$n = Nt^2 p.q / d^2(N-1) + t^2 p.q \quad (1)$$

N= Evrendeki birey sayısı, n= Örneklem alınacak birey sayısı, p= İncelenen olayın görüş sıklığı (olasılık), q= İncelenen olayın görülme sıklığı(1-p), t= Belirli bir serbestlik derecesine göre saptanan yorumlama düzeyinde t tablosundan bulunan teorik değer, d= olayın görüş sıklığına göre yapılmak istenen (+,-) örnek büyüklüğü %95 güven aralığında, ana kitleden en fazla % 3,45 sapma göstermektedir. Çalışmada basit tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem seçkisiz örneklem yöntemi olarak da adlandırılmaktadır (Yıldırım ve Şişmek, 2004). Yönteme göre bir evrenden, istatistik hesaplarla evreni temsil edebilme büyüklüğüne sahip ve tamamen rast gele yöntemle bir örneklem seçilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

3.1. Araştırma Kapsamına Alınanların Üretim Çeşitleri ve İşlemlerin Önem Sıralamaları

Türkiye Kalkınma Vakfı'nın kontrol grubu köylerde bitkisel üretimde %71 oranında sulamanın, %19 oranında suni gübrelemenin, önemli olduğu tespit edilmiştir. Proje grubunda cevapların dağılımına bakıldığında, % 41 oranında sulamanın, %29.5 oranında toprak işlemenin, %21 oranında sertifikalı tohum kullanımının önemli olduğu görülmüştür. Analiz edilen verilerin ışığında ana gruba verilen sertifikalı tohum kullanımı eğitiminin kontrol grubuna göre %70 ve toprak işleme eğitiminin kontrol grubuna göre %48 daha fazla bilinç yarattığı tespit edilmiştir (Çizelge 1). Türkiye Kalkınma Vakfı'nın proje uygulaması sırasında özellikle sertifikalı tohum ve toprak işlemeye yönelik maliyet paylaşımı esasına dayalı eğitim ve demonstrasyon çalışmaları dikkate alındığında söz konusu şıklarda esas grubun yoğunlaşmasının nedeni görülebilmektedir. Ayrıca iki grubun cevap dağılımları arasındaki farklılık, P0.001 düzeyinde olduğu için önemli düzeyde istatistiksel açıdan anlamlıdır.

Türkiye Kalkınma Vakfı'nın Diyarbakır Karacadağ yöresindeki çalışmaların başlangıcı “Yoğun Hayvancılık” projesi ile gerçekleşmiştir. TKV yörede geliştirilmesi gereken öncelikli gelir kaynağının belli bir potansiyeli olan hayvancılık olduğuna karar vermiş ve bu yönde çalışmalar yapmıştır. “Sizce hayvansal üretimde daha çok hangi işlem önemlidir” sorusu yöneltilmiştir. Kontrol

grubunun %9.5 oranında hayvan ırkının, %10.5 oranında barınakların durumunun, %74.5 oranında hayvan beslenmesinin % 1.5 oranında da suni tohumlamanın önemli olduğu görüşünde oldukları tespit edilmiştir. Proje grubunda ise, %23 oranında hayvan ırkının, %21.5 oranında barınakların durumunun, %47.5 oranında hayvan beslenmesinin, %7.5 oranında da suni tohumlamanın önemli olduğu görüşünde oldukları tespit edilmiştir (Çizelge 2). Nitekim iki grubun cevapları arasındaki farklılık, P0.007 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Suni tohumlama yöntemi zaten hayvan ırkının ıslahı için kullanılan bir yöntem olduğundan, esas grubun hayvan ırkı konusunda göstermiş olduğu duyarlılık ile tutarlı olması dikkat çekicidir.

3.2.Araştırma Kapsamına Alınanların Üretim Kararlarını Alma Biçimleri

Türkiye Kalkınma Vakfı'nın proje köylerindeki çalışmalara ilk başladığı 1989 yılından 1998 yılına kadar yaklaşık on bir yılda tesis etmeye çalıştığı “teknik elemanlara karşı güven” düzeyinin kontrol grubu köyler ile karşılaştırılarak tespit edilmesine yönelik olarak “tarımsal faaliyetlerde kararları daha çok kiminle alıyorsunuz” sorusuna verilen cevapların dağılımı kontrol grubunda; %34 oranında kararları

ailece ortak alıyoruz, %28.5 oranında sadece kendim, %18 aile büyükleri ile birlikte, gerçekleşmiştir. Kontrol grubunun teknik elemanlarla birlikte hiç karar almadıkları, tespit edilmiştir. Proje grubunda tarımsal faaliyetlerde kararların %36 oranında ailece ortak , %15.5 oranında sadece kendim, %18.5 aile büyükleri ile birlikte, %8 oranında teknik elemanlarla birlikte karar aldıkları tespit edilmiştir (Çizelge 3). % 8'lik oran kontrol grubu katılımcılarına göre yüksek bir oran olsa da, Türkiye Kalkınma Vakfı'nın on bir yıllık çabasına göre düşük olduğu görülmüştür.

“Kullanacağımız gübrenin veya hayvansal ilacın çeşidini ve miktarını neye göre belirliyorsunuz” sorusu kendinden önceki sorunun çapraz sorusu olarak kullanılmıştır. Bu soruya verilen cevapların dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir; kontrol grubundan %46 oranında kendi bilgime göre, %11.5 oranında arkadaşlarıma göre, %30.5 oranında parama göre, %5 oranında ziraatçılara göre belirliyorum cevabı alınmıştır. Proje grubunda cevap dağılımı ise şu şekilde gerçekleşmiştir; %31 oranında kendi bilgime göre, %12.5 oranında arkadaşlarıma göre, %23.5 oranında parama göre, %29.5 oranında ziraatçılara göre belirliyorum şeklinde gerçekleşmiştir (Çizelge 4). Proje grubu katılımcıları, kontrol grubu göre %15 daha az “Kendi Bilgime Göre” seçeneğini tercih

Çizelge 1. Bitkisel Üretimde Önemli Olan İşlemler

Grup		Cevap yok	Sulama	Toprak işleme	Suni gübrele.	Sertifika. Tohum	Top
Kontrol	Sayı	6	143	13	32	6	200
	%	3	71.5	6.5	16	3	100
Esas	Sayı	2	83	59	15	41	200
	%	1	41.5	29.5	7.5	20.5	100
P<0.0001					X ² =79.531		

Çizelge 2. Hayvansal Üretimde Daha Çok Hangi İşlem Sizce Önemlidir?

Grup		Cevap yok	Hayvan ırkı	Barınak durumu	Hayvan beslenme	Suni tohumlama	Doğal tohumlama	Top
Kontrol	Sayı	8	19	21	149	3	-	200
	%	4.0	9.5	10.5	74.5	1.5	-	100
Esas	Sayı	1	46	42	95	14	2	200
	%	0.5	23	21.5	47.5	7	1	100
P<0.007					X ² =96.171			

Çizelge 3. Tarımsal Faaliyetlerde Kararları Alma Şekli

Grup		Cevap yok	Ailece ortak	Kendim	Aile büyükleri ile	Eşim	Teknik elemanlarla birlikte	Komşu ve arkadaşlarla birlikte	Top
Kontrol	Sayı	7	68	57	36	32	-	-	200
	%	3.5	34	28.5	18	16	-	-	100
Esas	Sayı	-	72	37	31	43	16	1	200
	%	-	36	18.5	15.5	21.5	8	0.5	100
P<0.0001					X ² =229.637				

ederek, tarımsal üretim ile ilgili kararlarda, başka kaynaklardan faydalandıklarını göstermişlerdir. Yine iki grup arasında tarımsal üretim kararlarının belirlenme durumunu bariz bir şekilde ortaya çıkaracak olan “ziraatçılara göre” seçeneğini, proje grubu tarafından kontrol grubu göre %24 daha fazla tercih ederek, bu konuda kontrol grubundan oldukça farklı davrandıklarını göstermişlerdir. İki grubun cevapları arasındaki farklılıklar, P0.001 düzeyinde olduğu için tesadüfi değil ileri düzeyde istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur.

3.3.Araştırma Kapsamına Alınanların Tarımsal Örgütlenmelere Üyelik Durumları ve Bakış Açıları

Proje köylerinde, 21 değişik proje uygulanmasına başlamadan önce yapılan “mevcut durum analizlerinde” söz konusu 13 köyde her hangi bir örgütlenmeye rastlanmadığı belirtilmektedir (TKV Raporları 1989). Türkiye Kalkınma Vakfın Kontrol grubunda kooperatife üye olanların oranı %2.5 olarak gerçekleşirken, proje grubunda bu oran %13. olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 5).

Proje grubunda katılımcılar ile yarı yapılandırılmış nitelikli sohbetlerde bu konu dile getirilmiş ve nedeni sorulmuştur. Katılımcılar bu konu ile ilgili olarak, genel rahatsızlıklarını “kooperatif başkanlarının kendi menfaatlerine uygun davranacakları ve kooperatife üye olmaları durumunda menfaati başkanın sağlayacağı, borcu ise kendilerinin ödemek zorunda kalmaları” biçiminde dile getirdikleri görülmüştür. Katılımcılara daha önce oluşturulan “su komitelerinde” kooperatif benzeri bir çalışmayı kendilerinin yaptıkları hatırlatılmış ve o dönemde böyle bir sıkıntı yaşayıp yaşamadıkları kendilerine sorulmuştur. Katılımcılar su komitelerinde uyumlu çalıştıklarını, herkesin kendisini komitede eşit ve rahat hissettiğini fakat

Türkiye Kalkınma Vakfı'nın her zaman yakınlarında bir gözetmen gibi davrandığı bazı anlaşmazlıklarda hemen devreye girdiği ve haksızlıkların bu nedenle yaşanmadığı belirtilmiştir. Diyarbakır Karacadağ yöresindeki sosyal yapılanmanın aşiret veya büyük sülale şeklinde organize olduğu, karar alma ve uygulama safhalarında gücün genellikle aşiretin temsilcisi veya otomatik olarak ailenin büyüğüne ait bir hak olarak algılandığı bilinmektedir. Bir örgüt içinde yöreden veya yerelden başka bir kişinin bu gücü elde etmesine hem sayısal üstünlük, hem de sosyal baskı nedeniyle izin verilmesinin oldukça zor olmasından dolayı Türkiye Kalkınma Vakfı'nın olaya sürekli müdahil olduğu belirtilmiştir.

3.4.Araştırma Kapsamına Alınanların Tarımsal Eğitim ve Teknik Elemanlara Karşı Bakış Açıları

İki grubun katılımcılığa bakış açısının karşılaştırılması nihayetinde şu sonuçlara ulaşılmıştır. “Köye gelecek tarımla ilgili eğitim kurs, bilgilendirme gibi faaliyetlere katılır mısınız” sorusuna kontrol grubunda cevapların dağılımı; evet katılımında %21, hayır katılmam %38 ve kısmen katılımında %41 şeklindedir. Proje grubunda bu dağılım; evet katılımında %86.5, hayır katılmam %9 şeklinde gerçekleşmiştir (Çizelge 6). $P<0.0001$ olduğu için iki grubun cevapları arasında tesadüfi olmayan farklılık tespit edilmiştir.

Kırsal kesimde tarımsal üretim ile ilgili konularda kendini zaten bilgili his eden üreticiler tarımsal eğitimlerin kendilerine sağlayacağı fayda konusunda düşük bir beklentiye sahip oldukları bilinmektedir. Bu durum sadece ülkemiz kırsal alanında görülen bir özellik olmayıp, dünya genelinde kırsal alanlarda yaygın bir davranış biçimidir. Çünkü davranış değişimlerinin ön koşullarında Albertych ve ark. tarımsal yayıma uyarlanmış halinde de bu konuya

Çizelge 4. Kullanılacak Gübrenin ve Hayvansal İlacın Çeşidini Belirleme Şekli

Grup		Cevap yok	Kendi bilgime göre	Arkadaşlara göre	Parama göre	Ziraatçıya göre	Gübre bayiiine göre	Top
Kontrol	Sayı	7	93	23	61	11	5	200
	%	3.5	46.5	11.5	30.5	5.5	2.5	100
Esas	Sayı	-	62	25	47	59	7	200
	%	-	31	12.5	23.5	29.5	3.5	100
P<0.0001					X ² =48.346			

Çizelge 5. Sivil Kurumlara Üyelik Durumları

Top		Cevap yok	Ziraat odası	Üretici birliği	Kooperatif	Çiftçi birliği	Hiçbiri	Top
Kontrol	Sayı	1	7	3	5	5	179	200
	%	.5	3.5	1.5	2.5	2.5	89.5	100
Esas	Sayı	-	8	-	26	1	165	200
	%	-	4.	-	13	0.5	82.5	100
P<0.0006					X ² =21.529			

vurgu yapılmakta ve değişimin ilk aşamasında değişim için güdü uyandırmak ya da şimdiye değin olan tartılı-dengeli durumunun bozulması başka bir deyişle üreticinin sorunu algılaması gerektiği vurgulanmaktadır (Aktaş, 2004). Türkiye Kalkınma Vakfı'nın kalkınma elemanları hazırlamış oldukları eğitim programlarında köylünün daha önce hiç duymadığı ve sonucu çabuk alınabilecek konuları ilk sırada ele alarak çiftçilerde bir ilgi uyandırma yoluna gitmişlerdir. Örneğin Hayvan beslenmesinde kullanılan samanın besin değerini arttırmak için peynir alt sularını samana ekleyerek hayvandaki süt artışının iki gün içinde köylü tarafından gözlenmesini sağlamışlardır. Daha sonraki eğitim çalışmalarında önder veya lider çiftçi seçimlerini eğitimde performans gösterenler arasından belirleyerek, ilk önder çiftçilere aynı katkılar sağlayarak diğer köylülerin de eğitime katılımları teşvik edilmiştir. Köylünün tarımsal ve teknik bilgi konusunda güvenlerinin kazanılmasının ardından, üreticilerin "eleştiriliyormuş" hissine kapılmasını engellemek için uygulama yanlışlıkları ileriki dönemlerde ele alınmış ve üreticilerin "tepki geliştirmelerinin" önüne geçilmeye çalışıldığı kalkınmacılar tarafından belirtilmiştir.

Yörede uzman görüşüne önem vermesi ve bunun için belli bir ücretin ödenmesi alışılmamış bir durumdur. Türkiye Kalkınma Vakfı'nın yörede çalıştığı süre zarfında aşamalı olarak köylerde yerleştirmeye çalıştığı bu alışkanlığın test edilmesi için sorulan soruya kontrol grubunda cevap dağılımı; evet isterim diyenlerin oranı %11.5, hayır istemem diyenlerin oranı %48.5, kısmen isterim diyenlerin oranı %40 şeklinde gerçekleşmiştir. İki grubun cevap dağılımlarına bakıldığında proje grubu köylerde ücret karşılığında uzman görüşlerine %56.5 oranında uzman görüşlerinden ücret karşılığı ile faydalanabilecekleri görülürken, uzman

görüşlerinden ücret karşılığı ile faydalanmak istemeyenlerin oranı %16.5 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 7). İki grubun cevap dağılımları arasındaki farklılık P0.0001 olduğu için ileri düzeyde anlamlı bulunmuştur.

3.5.Araştırma Kapsamına Alınanların Kalkınma ve Gereklere Konusundaki Bakış Açılı

TKV, Kırsal kalkınma çalışmalarının birçoğunda rastlanan geleneksel yaklaşımların aksine hedef kitlenin pasif alıcı pozisyonundan çıkıp aktif katılım sağlaması için proje içersine dâhil edilmesi gerektiğinden hareket etmiştir.

Bu amaçla Türkiye Kalkınma Vakfı'nın proje köylerinde sanitasyon (içme suyu kaynaklarının ıslahı, korunması) ve taş toplayarak arazi açma çalışmalarında köylülerden emeklerini ücretsiz almak koşulu ile yakıt, araç, ekipman desteği sağlayarak yaptığı projelerin köylülerde oluşturduğu etkinin belirlenmesi için kontrol grubu köylerle karşılaştırma yapmak üzere "köyünüzün kalkınması için işgücünüzü ücretsiz verir misiniz" sorusu yöneltilmiştir. Evet veririm diyenlerin oranı %16, hayır vermem diyenlerin oranı %23, kısmen veririm diyenlerin oranı %60.5 tir (Çizelge 8).

Proje grubunda Evet veririm diyenlerin oranı %81.5, hayır vermem diyenlerin oranı % 11, kısmen veririm diyenlerin oranı %7.5'tir. Türkiye Kalkınma Vakfı'nın proje uygulamadığı köylülerin (kontrol grubu) cevaplarının dağılımında dikkat çekici olan, %60.5 oranında kısmen veririm seçeneğidir.

Oysa proje grubundakiler, sadece %7.5 oranında kısmen cevabını vermiştir. Bu durum kontrol grubu köylerde konu ile ilgili şüpheli tavrını ortaya koymaktadır. Yapılan nitelikli sohbetlerde Türkiye Kalkınma Vakfı'nın proje uygulamadığı köylerdeki "yapılan işin bize faydası olacak mı? Köylü eşit mi çalışacak?" gibi noktalarda kafalarında

Çizelge 6. Köye Gelecek Tarımla İlgili Eğitim Kurs, Bilgilendirme Gibi Faaliyetlere Katılma İstekleri

Grup		Evet	Hayır	Kısmen	Top
Kontrol	Sayı	42	76	82	200
	%	21	38	41	100
Esas	Sayı	173	18	9	200
	%	86	9	4.5	100
P<0.0001				X ² =174.66	

Çizelge 7. Ürünlerin Daha İyi Koşullarda Satılması İçin Uzmanların Ahırlarda ve Arazilerde Ücret Karşılığında Kontrol Yapması Konusundaki Görüşler

Top		Evet	Hayır	Kısmen	Top
Kontrol	Sayı	23	97	80	200
	%	11.5	48	40	100
Esas	Sayı	113	33	54	200
	%	56.5	16.5	27	100
P<0.0001				X ² =96.111	

soru işaretleri olduğu anlaşılmıştır. Proje grubunda köyün ortak çıkarı için tüm köy halkının dâhil edildiği çalışmalarda, işgücünün ücretsiz verilmesinin daha önce yaşadıkları bir deneyim olduğu belirtilmiştir. Tarımsal yayımın temel ilkelerinden olan gönüllük katılımcı yaklaşım ile uyusmaktadır (Özer, 2004). Elde edilen veriler ışığında proje grubunda bir gönüllülük tabanının varlığı tespit edilmiştir.

Köy kalkınmasına yönelik olarak grupların verebilecekleri destekler sorularak grupların göstermiş oldukları katılımcılık türleri veya seviyeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Proje uygulanan köylerde Türkiye Kalkınma Vakfının yöre halkının katılımcılığının geliştirilmesine önem verdiği faaliyet raporlarında tespit edilmiştir. Fakat katılımcılığın toplumdaki topluma ve yöreden yöreye uygulanabilirliği de farklılıklar göstermektedir. İngiltere'deki Essex Üniversitesi tarafından katılımcılık en kapsamlı olarak, 6 başlık ve seviyede ele alınmıştır (Anonim, 2004).

Kontrol grubu köylerde iş gücü ile birazda maddi destek verim diyenlerin oranı %22.5 Proje grubunda iş gücü ile birazda maddi destek verim diyenlerin oranı %56.5'tir. İncelendiğinde proje grubu köylülerin, köy kalkınması konusunda verdikleri cevapların birbirini destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Proje grubunda yer alan katılımcılar köy kalkınması konusunda, samimi ve aktif bir maliyet paylaşımına daha açık görülmektedirler. Veriler ışığında proje grubu köylerin 4.seviyede "fonksiyonel katılımcılık" düzeyinde oldukları tespit edilmiştir. Fonksiyonel katılımcılık; insanlar bir dış kurum/kuruluş tarafından önceden belirlenmiş hedefler doğrultusunda, gruplar oluşturarak katıldıkları katılımcılık şekli olup, insanların ortak analiz yapabildikleri, ortak eylem planı geliştirebildikleri ve/veya yerel grupları/kurumları güçlendirebildikleri interaktif katılımcılık (Özer,

2004) evresinden önceki aşamada oldukları tespit edilmiştir.

4. SONUÇ

Yapılan çalışmada araştırma bulguları ışığında kırsal kalkınma alanında ülkemizin ilk sivil toplum kuruluşu olan Türkiye Kalkınma Vakfı'nın Diyarbakır Karacadağ yöresinde uyguladığı projeler ile üreticilerde sağladığı davranış değişikliği aynı yörede çok benzer özellikler gösteren köylerle kıyaslanarak ortaya çıkarılmıştır.

Geleneksel üretim tarzının bir göstergesi olarak proje uygulanmayan köylerde sulama ve gübrelemenin önemi ön plana çıkarılmıştır, proje uygulanan köylerde sertifikalı tohum kullanımının %17.5, toprak işlemenin ise % 23'lük bir farkla diğer gruba göre önemli olduğu görülmüştür. Hayvancılık potansiyeli yüksek fakat verimliliğin düşük olduğu yörede proje uygulanmayan köylerde hayvansal üretimde verimlilik sağlanması için hayvan beslemesi önemli görülürken, proje uygulanan köylerde diğer gruba göre %16.5 hayvan ırkı, %11 barınakların durumu, %5.5'lik bir farkla suni tohumlama gibi diğer faktörlerinde etkili olduğu vurgulanmıştır.

Kırsal alanlarda üreticiler ve teknik elemanlar arasındaki iletişim ve ilişki düzeyinin düşüklüğü birçok kırsal kalkınma projesinde oldukça önemli bir problem iken proje uygulanan grupta diğer gruba göre % 24 oranında daha fazla teknik elemanlara danışarak üretim ile ilgili kararlar aldıkları ve yine ücret karşılığında teknik elemanlarla çalışma konusunda diğer gruba göre % 45 daha istekli oldukları görülmüştür. Kırsal kalkınmanın ön koşullarından olan "gönüllülük ve maliyet paylaşımı" konularında, proje uygulanan köylerde kalkınmanın sağlanması için işgücünün ücretsiz verilmesi ve gerekirse işgücünün yanında bir miktar maddi kaynak verilmesi noktasında

Çizelge 8 Kalkınması İçin İş Gücünü Ücretsiz Verilmesi Konusundaki Görüşler

Grup			Evet	Hayır	Kısmen	Top
Kontrol	Toplam	Sayı	32	47	121	200
		%	16	23.5	60.5	100
Esas	Toplam	Sayı	163	22	15	200
		%	81.5	11	7.5	100
P<0.0001			X ² =179.681			

Çizelge 9. Köy Kalkınmasına Yönelik Verilebilecek Destek Türleri

Grup		İş gücü maddi destekle	Yeni ürünün deneyicisi	Kooperatif üye olarak	Fabrikaya yer vererek	Eğitime katılarak	Destek vermem	Bşk	Top
Kontrol	Sayı	45	16	32	18	40	49	-	200
	%	22.5	8.0	16.0	9.0	20.0	24.5		100
Esas	Sayı	113	9	46	11	15	5	1	200
	%	56.5	4.5	23.0	5.5	7.5	2.5	0.5	100
P<0.0001					X ² =80.410				

da proje uygulanmayan köylerden farklı olarak olumlu bir bakış açısı geliştirdikleri tespit edilmiştir.

Yapılan analizlerden farklı olarak özellikle bazı kilit sorulara verilen cevapların kendi içerisinde korelasyonuna bakılmıştır. Başka bir ifade ile değişkenler arasında ilişki olup olmadığı böyle bir ilişki tespit edildiğinde, bunun yönü ve gücü belirlemek istenmiştir.

Şimdi veya gelecekte köyünüzün kalkınması için işgücünüzü ücretsiz verir misiniz sorusu ile köyünüzün kalkınması ile ilgili konularda ne tür destek verebilirsiniz sorularına (değişken) verilen cevaplar (değerler) arasındaki korelasyon ilişkisi incelendiğinde Türkiye Kalkınma Vakfı'nın proje uygulamadığı köylerde korelasyon katsayısı $r = -0.072$, $P = 0.309$ 'dir. Korelasyon kat sayısının eksi işaretli olmasının anlamı arada ters yönlü bir ilişkinin mevcut İki sorunun bir biri arasındaki ilişki çok zayıf olmakla birlikte, bir değişkenin değerleri artar iken diğerinin değerleri azalmaktadır. Aynı sorularda proje grubunda korelasyon katsayısı $r = 0.99$ olup kuvvetli ve pozitif yönde bir ilişki söz konusu olduğundan $P = 0.165$ cevaplar arasındaki farklılıklar tesadüfidir.

Üretim ile ilgili alışkanlıklarınızı kolayca değiştirebilir misiniz, sorusuyla Köye gelecek eğitim kurs ve bilgilendirme faaliyetlerine katılır mısınız? sorularına verilen cevapların seçenekler arasındaki korelasyon incelendiğinde kontrol grubunda korelasyon katsayısı $r = 0.115$, arada zayıf pozitif yönlü ve $P = 0.104$ olduğundan anlamsız bir ilişki söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Aynı sorularda proje grubunda korelasyon katsayısı $r = 0.50$ olup kuvvetli ve pozitif yönde bir ilişki söz konusu olup $P = 0.123$ olduğundan cevaplar arasındaki farklılıklar tesadüfidir.

Türkiye Kalkınma Vakfı'nın Karacadağ yöresinde yürütmüş olduğu çalışmaların yöre halkı üzerinde olumlu etkilerinin büyük oranda var olduğu tespit edilmiştir. Türkiye Kalkınma Vakfı'nın bu başarısında; yöreyi çok iyi tanıması, toplumsal değişimin sağlana bilmesi adına yörede uzun yıllar aynı uzman kadro ile çalışmasının etkili olduğu ve yöre halkının teknik elemanlara karşı bakış açılarının farklılaşmasında etkili olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Anonim. 2004. Participatory appraisal for community Assessment: Principles and Methods. [http://www.essex.ac.uk/ces/esu/community-participatory.shtm]
- Akder, H. 1999. Türkiye'de ki Bölgesel Eşitsizlikler ve Kırsal Yoksulluk . Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Akın, E., 1999. Bir Bölgesel Kalkınma Örnek Olayı. I. Baskı, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Aktaş, Y. 2004. Tarımsal yayım Sürecinde Davranış Değişikliği. Tarım Ekonomisi Dergisi. Cilt 9, İzmir.
- Bernet, T., Ortiz, O., Estrada, R.D., Quiroz, R., Swinton, S. M., 2001. Tailoring Agriculture Extension to Different

Production Contexts: A User-Friendly Farm-Household Model to Improve Decision-Making for Participatory Research, Michigan State University, East Lansing, USA.

- Boyacı, M., 1998 Tarımsal Bilgi ve Teknoloji Akışı (Enformasyon) Sisteminin Yapısal Özellikleri, Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma: Manisa İli Örneği, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Farrington, J., . 2000 The Changing Public Role in Agriculture Extension, Agriculture Research and Extension Network, Overseas Development Institute, Regent's College, Inner Circle, London NW1 4NS, UK.
- Gülçubuk, B., 2006 . Dünya'da Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Kırsal Kalkınma Yaklaşımlarında Paradigmal Değişimler ve Kalkınmanın Yeniden Teorizasyonu. *Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi*, Antalya, Cilt 1,
- Işık, O., & Pınarcıoğlu, M., 2001 . Nöbetleşe Yoksulluk-Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Y., 2003. Sosyal ve Kültürel Değişme. Turan Yayıncılık, İstanbul,
- Montgomery, D., 1991. Design and Analysis of Experiments. Arizona State University, Third Edition, Willey J. and Sons Inc. Arizona.
- Olgun, A., , 1994. 2000'li Yıllara Girerken Tarımsal Yayımın Beklentiler, Türkiye I. Tarım Ekonomisi Kongresi, İzmir.
- Özçatalbaş, O., Gürgen, Y., 1998. *Tarımsal Yayım ve Habereleşme*, Baki Kitapevi, Adana.
- Özdamar, K., 1999. Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi. Kaan Kitapevi, Eskişehir.
- Özgül, A ., 1988. İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma, Planlama ve Japon Kalkınması. Filiz Kitapevi, İstanbul.
- Özer, D. 2004. Kırsal Kalkınmada Katılımcılık Ve Katılımcı Yayım. HR. Ü.Z.F.Dergisi, 8 (2): 17-27. Şanlıurfa.
- Sezgin, A. 2008. Erzurum İlinde Uygulanan Hayvancılığa Yönelik Çiftçi Eğitimi Projelerinin Karşılaştırmalı Analizi (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Singh, K. 2003. Rural Development, Sage Publications, London
- TKV Raporları 1989. Türkiye Kalkınma Vakfı Diyarbakır Bürosu, Diyarbakır.
- Yavilioğlu, C., 2002. Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Sivas.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. 2004. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık. Ankara
- Yurttaş, Z., 1979. Tarımsal Yayım Yönünden Bir Köy İncelemesi ve Program Değerlendirmesi Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Erzurum.

Sorumlu Yazar

Songül AKIN

songulakin@gmail.com

Geliş Tarihi : 15.02.2011

Kabul Tarihi : 03.10.2011